

4. Нерсесянц В. С. «Философия права»: диалектика об'єктивного духа / В. С. Нерсесянц // Философия Гегеля: проблемы диалектики. – М.: Наука, 1987. – С. 287–295.

5. Философия права Гегеля и современность. – М.: Наука, 1977. – 151 с.

6. Пионтковский А. А. Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовно-правовая теория / А. А. Пионтковский. – М.: Гос. изд-во полит. литературы, 1963. – 468 с.

7. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук / Г.В.Ф. Гегель; отв. ред. Е. П. Ситковский; ред. коллегия Б. М. Кедров и др. – М.: Мысль, 1997. – Т. 3. – 471 с.

Ряшко В. И., Ряшко Е. В. Диалектика взаимосвязи государства и гражданского общества в «Философии права» Г. Гегеля

Рассматриваются философско-правовые идеи взаимосвязи и взаимоотношений государства и гражданского общества и их роль в формировании прав и свобод человека, а также диалектика взаимосвязи гражданского общества с государственными и политико-правовыми органами.

Ключевые слова: гражданское общество, государство, право, личность, гражданин, законность, семья, свобода, публичная власть.

Ryashko V. I., Ryashko O. V. Dialectics of relationships between a state and a public society in Hegel's «Philosophy of Law»

The article deals with the philosophical and legal ideas of relationships and mutual impact of a state and a public society, and their role in formation of human rights and freedoms, dialectics of relationships between the public society and state, political and legal organs.

Key words: public society, state, law, personality, citizen, legality, family, freedom, public authority.

Стаття надійшла 29 травня 2013 р.

УДК 340.12

А. В. Саміло

**ВПЛИВ ЛЮДСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА СУСПІЛЬСТВО
В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ АНТРОПОЛОГІЇ
ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ**

Досліджено негативний вплив агресії на всіх етапах історичного розвитку суспільства, яка може проявлятися в різноманітних формах таких як

насилля, війна, терор, терористичні акти. Також запропоновано практичні напрямки скерування та подолання цього соціально-небезпечного явища.

Ключові слова: *агресія, тероризм, терор, правова антропологія.*

Постановка проблеми. Протягом усієї історії людства та на всіх рівнях соціуму невід'ємною складовою, що супроводжує людину, є агресія.

«Чому в нашому житті так багато жорстокості?» – це питання завжди хвилювало філософів і поетів. «Чи можна побудувати суспільство, де всі рівні і немає злості, заздрощів і війн?» Відповіді на подібні питання дуже складно, адже розуміння людської агресії неможливе без поглибленого вивчення її соціально-демографічних, антропологічних, психологічних та інших характеристик.

Стан дослідження. Так, серед сучасних робіт, присвячених проблемі насильства та її політичній формі – тероризму, можна зазначити наукові праці К. Горбунова, В. Серебрянікова, О. Будницького, М. Вершиніна, Б. Дженкінса, В. Кудашева, У. Лакера, В. Сажина, О. Щеглова, Є. Холмогорова та ін. Окремої уваги заслуговує досвід інших держав та методи їхнього ефективного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом. Цьому напрямку досліджень багато уваги приділили такі науковці: О. Брасс, Ю. Іваніч, І. Карпець, І. Лукашук, Є. Ляхова, Б. Нетаньяху, М. Черкес та ін. В контексті проблемних питань правової антропології ми розглянули роботи таких науковців, як В. Бочаров, В. Бігун, К. Вальверде, Б. Григорьян, В. Губин, Д. Гудима, К. Лоренц, А. Перцев, Н. Рулан, Е. Фромм.

Під час з'ясування проблем відображення феномена тероризму в громадській думці, не можемо не звернутись до робіт М. Беляєва, С. Кара-Мурзи, Д. Корецького, О. Кулікова, В. Петрова, В. Сажина, К. Соколова та ін. Для дослідження проблеми глобалізації тероризму потрібно звернути увагу на роботи В. Будкіна, М. Бірюкової, М. Делягіна, О. Дугіна, У. Лакера, У. Макбрайда, В. Нікітаєва, Е. Сатановського, О. Уткіна.

Серед робіт радянських, вітчизняних та російських дослідників проблем тероризму, зокрема соціальних, політичних, кримінологічних, кримінальних та інших його аспектів та проблем філософії права, окремої уваги заслуговують праці В. Антипенка, Ю. Антояна, В. Глушкова, В. Василевича, О. Данільяна, О. Джужи, В. Дрьоміна, В. Ємельянова, В. Замкового, Н. Зелінської, О. Івакіна, М. Ільчикова, С. Ківалова, А. Козловського, Я. Кондратьєва, М. Костицького, В. Коха-

новського, В. Крутова, В. Ліпкана, В. Лукашева, С. Максимова, О. Ма-
нохи, Л. Моджоряна, С. Моїсеєва, Г. Морозова, В. Нерсисянца, П. Рабі-
новича, Б. Романюка, Ю. Ромашова, К. Салімова, С. Сливки, С. Телешу-
на, Б. Чміля та ін.

Мета статті – вивчення впливу людської агресії на суспільство в
контексті правової антропології та знаходження напрямів її подолання.

Виклад основних положень. Ще недавно науковці дотримували-
ся єдиної точки зору, що «прагнення до життя без війн, коли у від-
носінах між народами дотримувалися би прості, загальноприйняті
норми справедливості – є одним із заповітних бажань народних мас»,
яке сформувалося історично [1].

У сучасних наукових роботах багатьох авторів, які претендують
на новаторство, існують інші погляди: «В усі часи людство не вважало
мир, в різних формах, вищим благом», «людина не створена для миру»,
«людина воювала в далекому минулому, вона продовжує воювати і в наш
час, буде воювати і в майбутньому» [2]. Одним словом, люди не можуть
не воювати один з одним і з самим собою – така людська природа.

Тому потрібно задати дарвінівське питання «для чого». Бага-
тьом це здається не настільки очевидним, а люди, які звикли до ідей
класичного психоаналізу, можуть побачити в такому питанні зловмис-
ну спробу апології життя знищуючих начал.

Загальновідомо, що в характері кожної людини присутня агре-
сивність. В різних людей агресія виконує різні функції: в одних – захи-
сну, яка не має на меті завдання шкоди, а в інших – навпаки, яка з по-
чатку несе в собі злі наміри. Внаслідок цього людству потрібно ви-
робити імунітет, який би зміг здійснювати контроль за агресією в поведі-
нці та у вчинках. На нашу думку, цього можна навчитися шляхом вір-
туального моделювання потенційної небезпеки, яка може виникнути в
певній ситуації. Ще один спосіб – створення захисних, моральних
бар'єрів, за допомогою яких людина відокремлюється від зовнішнього
негативу. Однак, в повсякденному житті реалізація цієї концепції
ускладнена багатьма факторами. Зокрема, антропологічні особливості
людської природи вказують на те, що на людину здійснюється постій-
ний зовнішній вплив середовища, яке її оточує, тому людська агресив-
ність різноманітна. Незважаючи на розвиток людської цивілізації, зов-
нішнє навколишнє середовище продовжує залишатися агресивним, та
спонукає людину до агресивних кроків.

Наприклад, у наш час на Землі існують племена, які, відокреми-
вшись від впливу цивілізації, змогли побудувати своє життя в душі

дружби, толерантності. Серед цих людей акти насильства зустрічаються дуже рідко. Поруч з цим у більш «цивілізованих» суспільствах люди буквально «придушені» астрономічним воєнним бюджетом «мирного часу» і, на жаль, сьогодні мало хто дивується крадіжкам, вбивствам, тероризму... Смерть перестає бути надзвичайною подією. І, як не прикро, агресивна поведінка починає сприйматися як загальноприйняте явище і як прийнятний спосіб вирішення проблеми.

Це пояснюється тим, що агресивність є біологічною здатністю, набутою в процесі природного відбору, для захисту від тих, що знаходяться вище в харчовому ланцюжку, і це природно. Проте, у людини вже більше десяти тисячоліть немає зовнішніх ворогів у природі – вона їх усіх винищила. Ось чому інстинктивна агресивність, що накопичується, з тих пір знаходить вихід лише у внутрішньовидових сутичках.

Свобода людини в ініціюванні війн все більше звужується під натиском політичних, соціально-економічних, моральних, правових, технічних і технологічних факторів. Унаслідок цього відбувається процес накопичення агресії.

Навіть якщо уявити, що насилля вписано в людську природу, то напевно одним із найкращих досягнень культури було б його усунення [10]. Існує думка, що тепер немає сенсу розглядати суспільство, де немає насилля, а розгляд можливостей обмеження його проявів – це інша справа [9].

Таким чином, прояви людської агресії є невід’ємним феноменом природи людини. На нашу думку, сьогодні важливо навчитися скеровувати агресію в необхідний напрям через призму права. Для цього необхідні чотири передумови: соціальна рівність людей, маніпулювання агресією, гуманізація людини та правова рівність.

Спробуємо детальніше проаналізувати кожну з них.

Щодо соціальної рівності людей, то кожна епоха, кожне соціальне утворення, що посідають своє місце на різних етапах розвитку суспільної культури, створюють власні моделі суспільних відносин, свої суспільні ідеали, яким надається важливе загальнолюдське значення [4]. Соціальна рівність – це одне з найскладніших і багатограних явищ суспільного життя. Поліструктурність поняття «соціальна рівність» визначається тим, що на рівні суспільства вона виступає водночас і суспільно значущим ідеалом, і принципом організації суспільних відносин, і елементом соціальної психології у вигляді почуттів, вимог та сподівань. Багатогранність проявів соціальної рівності зумовлює її внутрішню суперечливість. Суть цієї суперечливості полягає у

діалектичній взаємодії всіх структурних елементів, у їх впливі один на одного в процесі функціонування суспільства та в суперечливій якості суспільних відносин в цілому [5].

В результаті еволюції людства відбувається домінування одних соціальних груп над іншими, створюючи агресивну правову модель поведінки, що провокує їх на пошуки різноманітних способів захисту своїх прав шляхом активно агресивної поведінки. Так, в результаті дослідження людської агресії виявлено, що діалектична суперечність соціуму є основоположником суперечності в суспільстві, причинно-наслідковим зв'язком яких є різноманітні форми несправедливості. Тому у всі часи людству притаманне прагнення до справедливості. Соціальним умовам, системам соціалізації людини надається головна роль в подоланні проявів агресії. На нашу думку, зникнення неможливості подолання різкої майнової прірви між соціальними групами зніме напруженість в суспільстві та дещо зменшить соціальні антагонізми.

Щодо маніпулювання агресією, то маніпуляція – це один зі способів управління людьми шляхом створення ілюзій або умов для контролювання поведінки. Ця дія, направлена на психічні структури людини, здійснюється непомітно і ставить собі за завдання змінити думки та цілі людей в необхідному для деякої групи напрямку.

Людська агресія «переросла» біологічні межі і міцно соціалізувалася, почала набувати все нових проявів. Сучасна людина, оточивши себе віртуальною реальністю, починає нудьгувати, якщо не «вбила» сотні уявних ворогів, якщо телевізійна програма не містить кримінального «соусу», нецікавими є новини, у яких не повідомляють про теракти, про захоплення заручників, про військові конфлікти, про повстання, про вбивства тощо. Агресія, на жаль, продовжує бути частиною повсякденного життя людини, і у зв'язку з цим пропонуємо обмежити її прояви шляхом зменшення в соціально-інформаційних мережах; створення «площадок агресивного розвантаження». Наприклад, залучення людей до масових заходів, де є можливість емоційно розвантажитись – взяти участь в спортивних заходах чи історичних реконструкціях, безперечно, сприятиме емоційному розвантаженню.

Щодо гуманізації людини, то гуманізм (від лат. *humanus* – людяний, людський) у праві – це одна з найсуттєвіших, органічно властивих праву якостей, завдяки інтерпретації якої право у філософському і соціологічному розумінні характеризується як загальна міра свободи, рівності і справедливості у суспільстві, яка повинна визначати зміст кожної правової норми. Саме такі соціальні цінності, як свобода, рів-

ність, справедливість, становлять сутність гуманізму права – систему поведінкових стандартів, за якими члени суспільства мають діяти у відповідних ситуаціях, щоб їх інтереси узгоджувалися з інтересами та потребами інших людей, держави і громадськими інтересами [7].

Еволюція показує, що тільки у справедливих народно-демократичних общинах формування миролюбства в усіх громадян, включаючи озброєних захисників, стає справою всесвітньої «миролюбної соціалізації», яка здійснюється всією системою виховання, навчання і всебічного розвитку людини [2]. Це ставить певні вимоги до державної системи освіти і виховання – необхідно в соціалізації громадян гармонічно поєднати мир та готовність надати відсіч агресору. Громадяни мають розуміти, що є речі, які важливіші ніж мир і життя: віра, честь, безпека, свобода і незалежність держави.

Щодо правової рівності людей, то правова рівність людей сягає далекого минулого. Її головна концепція полягає в спільності людей, та наскільки всі вони рівні між собою. Перед тим, як було зроблено висновок про необхідність рівноправності людей, минуло багато років, які супроводжувалися постійними протистояннями у суспільстві.

Сучасна цивілізація досягла такого рівня, коли дискримінація людей за яких-небудь зовнішніх ознак розглядається як відступ від високих принципів суспільного розвитку. Відповідно до цього затверджуються як принципи і норми міжнародного права, так і національні конституції. Воно є універсальною формою вираження юридичної рівноваги, поєднання інтересів окремих людей, окремих соціальних верств і груп населення, а також національностей [8].

Як ми бачимо, одним із основних аспектів соціальної рівності людей є правова рівноправність. Визнання та закріплення на юридичному рівні прав та свобод всіх людей сприяє підвищенню моральних цінностей. Її дія на громадські відносини перетворює їх в правові відносини, в результаті чого виникають передумови для контролю та подолання агресії.

Саме призначення права формулюється, складається з потреб суспільного розвитку. Воно є продовженням цих потреб, що виражається в юридичному акті. Відповідно до цього вони спрямовані на закріплення певних відносин, які б не допускали проявів агресії.

Висновки. Агресія є органічним породженням сучасного світопорядку та інструментом боротьби різних геополітичних сил. Людська агресія продовжує підтримуватись процесом глобалізації, його «зворотним компонентом». Тому боротися з ним потрібно як із внутрішньою

вадою суспільних відносин, що переважають у сучасному світі. Боротьба з агресією, зокрема і юридична, – це не тільки створення та виконання законів. Опосередковано ефективно на стан боротьби з агресією право впливає, коли воно реалізується в законах і нормативних актах, що мають профілактичний напрям, тобто по-справжньому, а не формально, спрямовані на підвищення рівня правової культури у суспільстві, духовності людини, рівня виховання та освіти підростаючого покоління.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що одним із важливих спонукаторів появи агресивної поведінки виступає процес її правової легітимізації, як інструменту політики. Несправедливість цього процесу та несправедливість самого «насильства зверху» часто призводять до правового нігілізму мас і своєрідної, неправової, в основному соціально-психологічної легітимізації в політичному середовищі вже насильства, спрямованого проти існуючої влади. Без такої підтримки з боку певних верств населення «насильства знизу» агресія як явище навряд чи змогла б коли-небудь досягти значних масштабів. Тому вирішення проблеми агресивності можливе лише після вирішення суперечностей між суспільством та індивідом, що є можливим у правовій державі, шляхом всебічного розвитку конструктивного діалогу в громадському суспільстві, без якого ускладнюється вироблення загальноновизнаних та ефективних варіантів вирішення конкретних соціальних проблем.

1. Сорокин П. А. Условия и перспективы мира без войны / П. А. Сорокин // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 440–449.

2. Серебрянников В. В. Природа человека: источник войн или миролюбия? / В. В. Серебрянников. – М.: Научный мир, 2007. – 356 с.

3. Горбунов К. Г. Терроризм: социально-психологическое исследование: монография / К. Г. Горбунов. – Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2010. – 384 с.

4. Прокофьев А. В. Фундаментальное этическое равенство и проблемы социальной этики / А. В. Прокофьев // Общественные науки и современность. – 2002. – № 2. – С. 67–77.

5. Левкулич В. В. Морально-етичний та правовий зміст категорії «рівність» / В. В. Левкулич. – К.: Центр духовної культури, – 2004. – № 39. – 14 с.

6. Манипуляция массовым сознанием. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/манипуляция_массовым_сознанием

7. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1. – С. 660.

8. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России: учебное пособие / Л. Д. Воеводин. – М.: Издательство МГУ, Издательская группа ИНФРА • М–НОРМА, 1997. – 304 с.

9. Boulan F. Violenceetsociete / F. Boulan // Revuederecherché juridique. – 1981. – № 3. – P. 342–352.

10. Рулан Н. Юридическая антропология: учебник для вузов / Норбер Рулан; пер. с фр.; отв. ред. В. С. Нерсисянц. – М.: Норма, 1999. – 310 с.

Самило А. В. Влияние человеческой агрессии на общество в контексте правовой антропологии и направления её преодоления

Актуальность данной статьи подкреплена остротой настоящего относительно неопределенности влияния агрессии на формирование высококонрастного общества. В полной мере исследованы на всех этапах исторического развития общества негативное влияние агрессии, которая может проявляться в различных формах, таких как насилие, война, террор, террористические акты. Также предложены практические направления для преодоления этого социально опасного явления.

Ключевые слова: агрессия, терроризм, террор, правовая антропология.

Samilo A. V. Effect of human aggression on the society in the context of legal anthropology and its prevention trends

Negative influence of aggression on all stages of historical development of community that may be revealed in various forms as violence, war, terrorism, and terrorist acts is examined. Practical steps of directing and overcoming this social and dangerous phenomenon are offered.

Key words: aggression, terrorism, terror, legal anthropology.

Стаття надійшла 25 грудня 2013 р.

УДК 340.12

О. І. Швед

**РОЛЬ ПРАВОВОГО МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ
У ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Розглянуто вплив засобів масової інформації на формування правової культури та ідеології, а також роль мас-медійного дискурсу у сучасних демократичних процесах в українському суспільстві.